

17. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1911–12 учебный год. – К. : тип. т-ва И.Н. Кушнерев и К., 1911. – С. 51-53.

18. Єсюнін, С. М. Євген Онацький: кам'янецький період життя відомого глухівчанина / С. М. Єсюнін // Сіверщина в історії України. Зб. наук. праць. – Вип. 3. – К.; Глухів, 2010. – С. 260-263.

19. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1911–12 учебный год... – С. 150.

20. ДАХО. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 1005. – Арк. 106.

21. Смолич, Ю. К. Дитинство... – С. 118-134.

Резюме

На основани архивных и опубликованных источников подаются биографические материалы о юношеских годах (1910–1912) историка и богослова Игоря Смолича и писателя Юрия Смолича, которые они провели в городе Каменце-Подольском. Также поданы сведения об их отце – педагоге Корнелии Смоличе.

Ключевые слова: Игорь Смолич, Юрий Смолич, Каменец-Подольский.

Одержано 23 травня 2011 року

УДК [929КУРНЕВИЧ](477.43)“192”

В.А.Нестеренко, Т.Г.Совєцька

Михайло Васильович Курневич

У статті висвітлено життєвий та творчий шлях одного із фундаторів радянської педагогіки на Поділлі у 1920-ті рр., проаналізовано основні напрями його діяльності в Кам'янець-Подільському Інституті народної освіти.

Ключові слова: педагогіка, педологія, ІНО, педагогічна школа, духовна семінарія, секція наукових працівників, інститут, репресії.

Серед організаторів педагогічного процесу на Поділлі у 1920-ті роки велику роль відіграв професор Кам'янець-Подільського Інституту народної освіти (ІНО) Михайло Васильович Курневич. На жаль, про нього мало

відомо сучасним дослідникам історії Поділля та краєзнавцям. Лише по-біжно у контексті політичних репресій проти української інтелігенції на початку 30-х рр. про його діяльність згадується у роботах В.А.Нестеренка, В.С.Савчука¹. У даній статті ми ставимо собі за мету висвітлити основні моменти життєвого та творчого шляху цього вченого та педагога.

Михайло Курневич народився 1 квітня 1890 р. в с.Уляновичі Сенінського повіту Могилівської губернії у сім'ї священика. За етнічним походженням був білорусом. Як це було прийнято у священицькій родині, початкову освіту здобув у повітовій духовній школі, а потім поступив на навчання до Могилівської духовної семінарії. Як пізніше він згадував у своїй анкеті “перебуваючи в духовній школі він побачив всі хиби схоластичного виховання, поліцейський гніт, придушення всякої живої думки”, тому коли революційна хвиля 1905 р. докотилась до школи прийняв участь в організації учнівського комітету і проведення в життя всеросійського шкільного страйку².

Проте, це не завадило Михайлу вчитись у духовній семінарії “на відмінно”. Разом з семінаристами М.Хруцьким, С.Ксендзовим, П.Федоровичем М.Курневич був серед найкращих випускників Могилівської духовної семінарії, яку закінчив у 1910 р. по першому розряду. Після закінчення навчання в семінарії він планував поступити до університету, але, оскільки доступ до них для випускників духовних шкіл Російської імперії царським законодавством був обмежений Михайло вступив на історичний відділ Санкт-Петербурзької Духовної Академії. Навчався там непогано. В останні роки навчання в Академії Михайло спеціалізувався передовсім по психології Під керівництвом професора В.С.Серебрянникова займався дослідженням тем “Апріорність та вродженість в філософській системі І.Канта”, “Психологічні погляди Т.Рібо та їх критична оцінка”. За останню працю він отримав звання магістранта та грошову премію. Поряд із навчанням в Духовній Академії М.Курневич відвідував лекції з психології в психоневрологічному інституті³. Цікавився він і археологією, тому відвідував заняття у археологічному інституті. У вересні 1914 р. після захисту наукової дисертації отримав ступінь кандидата богослов'я першого розряду.

У 1914 р. М.Курневича призначили викладачем всесвітньої історії та філософських дисциплін Подільської духовної семінарії. З цього часу майже 20 років він працює у Кам'янці-Подільському. Під час Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. М.Курневич у політичній боротьбі участі не брав, працював у міській комерційній школі Мазінга, де був головою її шкільної ради. У 1920 р. викладав соціологію у

Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії та одночасно історію в учительській семінарії. За політичними переконаннями все ж був налаштований прорадянськи, тому у 1920 р. був під слідством органів УНР, які звинувачували його у симпатіях до “більшовизму”⁴.

Можливо, саме тому при утвердженні радянської влади на Поділлі у листопаді 1920 р. М.Курневич, на відміну від деяких своїх колег, наприклад Софії Русової, не емігрував за кордон, а продовжив працювати у місті над Смотричем. Він працював у педагогічних школах І.Франка та М.Драгоманова, які згодом були перетворені в педагогічні курси. Там він викладав історичні, соціальні та педагогічні дисципліни. Займав посаду секретаря Педагогічної Ради, а пізніше – заступника голови педкурсів по педагогічній частині. Саме на цей час в його житті сталась подія, яка пізніше фатальним чином позначилась на його подальшій долі. У 1921 р. він викладав історію релігії на спеціальних курсах, що були організовані для священників УАПЦ. Щоправда, на початку 20-х рр. радянська влада на перших порах сприяла поширенню автокефального руху для підриву “тихонівської” російської православної церкви і ніхто не міг передбачити, що менше ніж через 10 років участь у автокефальному русі буде вважатись радянською владою злочином⁵.

А поки що М.Курневич вважався досвідченим фахівцем, якого влада потребувала при створенні радянської системи освіти, тому він брав найактивнішу участь у створенні радянських трудових шкіл на Поділлі. У 1923 р. після злиття міських курсів з ІНО Михайло Васильович був обраний викладачем педології та педагогіки у міському ІНО. 26 лютого 1926 р. його було затверджено професором другої групи ІНО. Щоправда, матеріальний стан вченого був важким. Він навіть просив керівництво інституту, щоб йому надали помешкання в будинку ІНО, оскільки, не мав матеріальних статків придбати власне житло. У 1920-ті рр. професор М.Курневич викладав в ІНО наступні навчальні дисципліни: “Соціальне виховання”, “Радянська система освіти”, “Історія педагогічної теорії і практики”. Підготував два рукописних курси українською мовою з історії філософії та історії педагогіки⁶.

Поряд із цим керував розробкою навчальних програм для окружних учительських курсів Кам'яниччини з культурно-просвітницької роботи, займався питаннями створення таборів для юних піонерів. Отже, М.Курневича можна вважати одним із фундаторів піонерського руху в регіоні. Крім того, він взяв активну участь у створенні окружної спілки “Робос” на Кам'яниччині та був членом її правління, відповідав за розповсюдження літератури у сільській місцевості. Одночасно працював секретарем міської

“Секції наукових робітників” та головою Будинку Робітників освіти (БРО), що розміщувався у будівлі нинішнього будівельного технікуму. Тут він часто виступав із доповідями на таку тематику: “Ленін й освіта. Дальтон-план в Кам’янець-Подільській трудшколі”, “Робочий план сучасних пед-технікумів”, “Метод проєктів в американській школі” тощо. Крім того, керував студентським педагогічним гуртком в ІНО⁷.

Велике навантаження у навчальній та методичній роботі не давало можливості М.Курневичу дуже багато уваги приділяти науковій праці. Однак, ще із студентських років він довгий час працював над монографією про психологічні погляди французького вченого Т.Рібо. Частина цієї праці була надрукована в наукових “Записках Кам’янець-Подільського ІНО” за 1927 р. Правда, пізніше її розкритикували керівники ІНО за “механістичний виклад матеріалу”.

У 1926 р. Михайло Васильович стає науковим співробітником реорганізованої науково-дослідної кафедри (НДК) природи, сільського господарства й культури Поділля. Був членом підсекції виховання, яка займалась наступними питаннями: критикою традиційних педагогічних систем, розробкою дослідження поведінки особистості й дитячого колективу, створенням нових навчальних методів та програм. За завданням НДК, М.Курневич збирав матеріали з історії дитячого руху в Кам’янець-Подільській окрузі, займався пошуком архівних матеріалів з історії революційного руху на Поділлі у другій половині XIX ст. Керував також роботою педагогічного семінару. За кілька років Михайло Васильович підготував до друку такі статті: “Матеріали до історії революційного руху серед шкільної молоді Поділля у 80-ті роки XIX ст.”, “Сучасні напрямки в науці про поведінку людини”, “До питання про природу педагогічного процесу” та інші. Крім того, у 1927 р. у ювілейному бюлетені Кам’янець-Подільської секції наукових робітників була опублікована його довідка “Кам’янецька секція СНР за чотири роки її існування (жовтень 1923 – жовтень 1927 рр.)”⁸.

Авторитет М.Курневича серед студентів ІНО був великим, тому у травні 1926 р. його було призначено деканом Кам’янець-Подільського Робітничого Університету. З 1924 по 1926 р. він був членом міської ради і по мірі можливостей робив все можливе для покращання матеріального становища ІНО. У грудні 1927 р. – січні 1928 р. Михайло Васильович взяв участь від Кам’янець-Подільського ІНО у роботі першого всеросійського педагогічного з’їзду, що відбувся у Москві, а у 1929 р. тривалий час перебував у науковому відрядженні у Харкові, де збирав матеріали для своєї майбутньої наукової праці.

Проте, уже цього року над його життям починають збиратись хмари. У переписці керівництва ІНО з Народним комісаріатом освіти УСРР йому була дана така характеристика: “Курневич викладає історію педологічних теорій й педагогіку. Політичного обличчя не має, не вповні кваліфікований, не задовольняє селянство...”⁹. У чому полягає низька кваліфікація ученого і чому він не влаштовує селянство, автор цього документу не конкретизував.

Тоді ця записка практичного втілення у життя не мала. Більше того, після реорганізації ІНО в інститут Соціального виховання (ІСВ) М.Курневич став завідувачем навчальної частини інституту, а одночасно залишився керівником кафедри педагогіки. Протягом двох років він був секретарем бюро наукових робітників інституту, тобто входив до керівництва цього навчального закладу. Найважливіші навчальні та методичні питання інституту приймалися за його участі. Після того як у 1930 р. у Кам’янці-Подільському розпочав діяти педагогічний технікум, М.Курневич фактично “взяв шефство” над його роботою, розробляв навчальні плани, викладав кілька навчальних дисциплін.

Він продовжував брати участь у всеукраїнських навчально-методичних нарадах. Так, у 1930 р. брав участь у нараді викладачів педагогічних шкіл у Харкові, а наступного року – у республіканській нараді викладачів педагогіки та педології. Проте, зміна політичного клімату в УСРР на початку 30-х рр. позначилась на його науковій та навчальній діяльності. Монографія про Т.Рібо, яку розкритикували за неправильну методологію, була відкладена у шухляду, а М.Курневич у цей час написав такі розвідки “Про партійність педагогіки”, “Фашизація педагогіки на Заході” та опрацював теми “Ленін і Сталін про пролетарську культуру”, “Теорія рівноваги в педології та педагогіці”.

Незадовільним продовжував залишатись його матеріальний стан. За спогадами студентів, будучи завідувачем кафедри педагогіки професор, М.В.Курневич зимував у легеньких туфлях, у гуртожитку холодної пори взував єдині студентські валянки, сідав за стіл і викладав матеріал теми. А студенти вмощувались на ліжках, ховали ноги під ковдри і уважно слухали лекцію професора¹⁰.

Та значно небезпечнішими для нього були масові політичні репресії стосовно української інтелігенції, що розпочались наприкінці 1932 р. На початку 1933 р. у вищих навчальних закладах Кам’янця-Подільського (ІСВ, зоотехнічному інституті та інших) відбулись арешти викладачів. Серед репресованих був і М.Курневич. Йому пригадали участь в автокефальному церковному русі на початку 20-х рр. і незважаючи на те, що М.Кур-

невич своєю діяльністю був цілком лояльним радянській владі його разом з А. Розенкранцом, В. Храневичем, М. Герашенком звинуватили в участі у так званій “Українській військовій організації” і присудили 5 років відбuvання покарання у концентраційному таборі¹¹.

Про подальшу долю одного із фундаторів педагогічного процесу на Кам’янецьчині дізнатись поки що не вдалось. Необхідні нові пошуки в архівах України, Росії та Білорусі.

Примітки:

1. Нестеренко, В. А. Українізація на Поділлі у 20-30-х роках ХХ сторіччя. – Кам’янець-Подільський, 2003; Савчук, В. О. Політичні переслідування краснзнавців м. Кам’янець-Подільського у 1933 р.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: history.org.ua/JournALL/histname/histname_2010_36/16.pdf.

2. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). – Ф. 302. – Оп. 2. – Спр. 200 – Арк. 26.

3. ДАХО. – Ф. 302. – Оп. 2. – Спр. 200. – Арк. 24.

4. ДАХО. – Ф. 302. – Оп. 2. – Спр. 200. – Арк. 26.

5. ДАХО. – Ф. п. 6193. – Спр. 5966. – Арк. 108.

6. ДАХО. – Ф. 302. – Оп. 2. – Спр. 200. – Арк. 222.

7. ДАХО. – Ф. 302. – Оп. 2. – Спр. 200. – Арк. 223.

8. ДАХО. – Ф. 302. – Оп. 1. – Спр. 979. – Арк. 5.

9. ДАХО. – Ф. 302. – Оп. 4. – Спр. 27. – Арк. 3.

10. Завальнюк, О. М. Кам’янець-Подільський державний учительський інститут у роки Великої Вітчизняної війни. / О. М. Завальнюк, В. С. Прокопчук, А. П. Гавришук. – Кам’янець-Подільський, 2010. – С. 162.

11. ДАХО. – Ф. п. 6193. – Спр. 5966. – Арк. 192.

Summary

The article highlights the life and career of one of the founders of Soviet pedagogy at the tail in the 1920s, the main directions of its activity in Kamenets-Podilsky Institute of Education.

Key words: education, pedology, INO, school teacher, seminary, section scientists, institute, repression.

Одержано 22 травня 2011 року